

Problematika smyslu lidského života v díle Milana Machovce

Autor: Jiří Šlégl

Abstract

Die Problematik des Sinnes des Menschenlebens im Werk von Milan Machovec. – Das Hauptthema des Machovcecs philosophischen Anstrengungen war das Suchen der Bedeutung des Menschenlebens. Diese Problematik können wir auf drei Hauptthemen teilen. 1) Die marxistische Lösung (1946–1964), 2) Die Hoffnung und die Konversion (1965–1989), 3) Der Meister des Dialogs (1989–2003). In diesen Zeiten ist die Verschiebung in dem Erfassen des Themas der Bedeutung des Menschenlebens gesucht. Die Bedeutung der Menschlichenexistenz ist nicht mit der Bestimmtheit festgelegt. Machovec zeigt eher die Kreise der Problemen als die Geschichte, der Fetisch, die Frau, der Gott, die Ökologie oder der Dialog. Diese Phänomene haben dem Mensch den Weg bei dem Suchen der Bedeutung zeigen. Dieser Weg ist mit der aktiven Teilnahme jeder suchenden Person verbinden.

Schlüsselwörter: der Sinn, die Geschichte, der Dialog, das Dasein, die Existenz, der Marxismus, der Kampf, die Erwartungen, der Mensch, die Orientierung, die Zukunft, die Frau, die Gesamtheit

Klíčová slova: smysl, dějiny, dialog, život, existence, marxismus, zápas, naděje, člověk, orientace, budoucnost, žena, celek

Úvod

Problematikou smyslu lidského života se Milan Machovec zabýval po celou dobu svého tvůrčího období. O této otázce vydal celkem tři monografie a velké množství článků a příspěvků. Charakteristické v tomto smyslu je, že každá z těchto knih a s ní související články odrážejí dobové souřadnice Machovcova života. Proto na nich lze sledovat celkový vývoj jeho myšlení, který je ovlivněn životními událostmi, politickou situací, ale také intelektuálním a profesním zráním. O problémech týkajících se náboženství, etiky, nebo o důležitých osobnostech českého intelektuálního vývoje jako byl například Jan Hus, Josef Dobrovský, František Palacký nebo Tomáš G. Masaryk, publikoval Machovec důležité studie, ale otázka smyslu lidského života byla v tomto smyslu hlavním tématem jeho filosofického hledání. V tomto významu chápeme výše uvedené osobnosti a problematiku náboženství i etiky jako jakýsi základ, ze kterého vychází tato klíčová otázka. Jinak řečeno, horizont, na kterém se ukazuje Machovcovo hledání smyslu lidského života, je tvořen etikou, náboženstvím a výraznými osobnostmi českého i světového myšlení. Machovcovo dílo týkající se hledání smyslu lidského života lze proto rozdělit následovně.

Za první mezník¹ je možné zvolit léta 1946–1964 („Marxistické řešení“), kdy Machovec publikoval své začátečnické práce a kdy mu vychází jeho první kniha o smyslu lidského života (1957). Z historického hlediska je to doba radikálních společenských změn, od kritiky kultu osobnosti konce padesátých let, až k uvolňující se politické a společenské situaci počátku šedesátých let.

Druhé období je vymezeno lety 1965–1989 („Naděje a konverze“), kdy je v tomto smyslu určující jeho kniha z roku 1965 a spousta článků dále rozvádějící toto téma. Pozoruhodná je i doba, ve které tyto příspěvky vznikaly. Stále se uvolňující společenská a politická situace vrcholící Pražským jarem končí okupací Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968. V této souvislosti se mění i Machovcova životní souřadnice. V roce 1969 je zbaven místa vyučujícího na Filozofické fakultě UK a navíc ztrácí možnost publikovat. Tato situace se nemění ani v následujícím období normalizace.

A konečně třetí období je vymezeno lety 1989–2003 („Mistr dialogu“), kdy se situace opět mění. Machovec se vrací na Filozofickou fakultu UK, začíná přednášet a publikovat. Transformuje se pochopitelně i politické zřízení a česká společnost v „demokracii“. Ještě na konci svého života vydává další knížku, která završuje jeho hledání smyslu lidského bytí *Smysl lidské existence* (2002). V našem příspěvku se tak pokusíme vysledovat základní proměny v pojetí Machovcova nejdůležitějšího tématu – hledání smyslu lidského života na pozadí historických, politických i osobních okolností.

Marxistické řešení – léta 1946–1964

V této etapě hledání smyslu lidského života Machovec postupuje od křesťanství, přes epikureismus, kynismus, stoicismus, středověké sektáře a blouznivce, přes „križi inteligence“ v 19. a 20. století až k marxistickému řešení. V každém z těchto myšlenkových období od křesťanství až po „križi inteligence“ ukazuje, co bylo smyslem lidského života. Nejostřeji odmítá náboženské pojetí, které se přímo neslučuje s marxistickým chápáním dějin a smyslem života. U ostatních řešení neodmítá koncepci jako celek, ale většinou poukazuje na její povrchnost a nedostatečnost pro soudobé účely socialistické společnosti. Je nutné přiznat, že práce vzniklé v tomto období jsou většinou poplatné dobové marxistické rétorice.

Smysl lidského života je tak chápán zcela v duchu marxismu, kdy praktická stránka filosofie je důležitější než její teorie. Filosofie se tak musí stát přístupnou pro každého z mas pracujících. Nikoli tedy málo srozumitelná a často obtížná abstrakce, ale „praktické“ a všem pochopitelné závěry o smyslu lidského života. Jinak řečeno, Machovec postupně odmítá všechny předchozí způsoby řešení smyslu lidského života a jediné možné východisko vidí v marxistickém přístupu. Pokud si uvědomíme, kdy práce na tomto tématu vznikaly, a zohledníme politické pozadí společně s marxistickým pojetím filosofie a smyslem života, nutně dojdeme k závěru, a to i přes názory se kterými nelze souhlasit, že si Machovec i v tak složité době zachoval kultivovaný postoj. Smyslem lidského života je tak práce, stálá lidská aktivita a především osobní boje, jejichž překonáváním jako lidé skutečně zrajeme a stáváme se tak opravdovými osobnostmi.

¹ Toto dělení Machovcova pojetí smyslu lidského života vychází z autorovy obhájené disertační práce (Šlégl 2010).

Je důležité upozornit, že Machovec byl, alespoň ve svých začátcích, skutečným marxistou. Věřil tomuto systému a v jeho duchu publikoval, přednášel i vedl dispute. Přestože se ve svých závěrečných přednáškách snažil tuto okolnost omlouvat a částečně i popírat, vyplývá z celého Machovcova díla tohoto prvního období jasný příklon k marxistické filosofii. Je také zajímavé dodat, že marxistický způsob práce i uvažování je patrný i v pozdějších Machovcových závěrech. Na rozdíl od tohoto prvního období však v pozdějších publikacích marxistické uvažování není určující a hlavní.

K tématu smyslu lidského života se Machovec dostává přes veřejné přednášky, ke kterým byl vyzván. Podle jeho slov absolvoval těchto přednášek několik na různých místech republiky a vždy s velkým úspěchem. O první z přednášek nesoucí název *Smysl lidského života* dokonce říká, že její koncept si zformuloval ve vlaku, cestou na přednášku.²

V tomto smyslu je nutné upozornit na místy až příliš zjednodušující přístup k samotnému řešení otázky smyslu lidského života. Často jde o prázdné fráze zcela poplatné režimu, jinde chybí dostatek historického a filosofického rozboru. Zcela výstižně tuto situaci zhodnotil Ladislav Hejdánek, který tento první Machovcův pokus o hledání smyslu lidského života charakterizuje: „Ideologický charakter Machovcových výkladů s sebou nese naprostý nedostatek nejen rozboru, ale dokonce i popisu základního pojmu, s nímž se v celé knížce pracuje. Mám za to, že Machovcova vážná knížka by si zasloužila teoretického prohloubení.“ (Hejdánek 1958: 61) Kromě Ladislava Hejdánka byl v této době velkým kritikem Machovcův kolega a rival Robert Kalivoda. Ten, v ostré polemice na stránkách *Filosofického časopisu*, Machovcovi vytýkal neznalost původních pramenů týkajících se českého sektářství,³ epigonské zpracování tématu a přílišné zjednodušování námětu. Machovcovy výsledky tak podle Kalivody zcela postrádají poctivou historickou práci i potřebný nadhled.

Nutno dodat, že v tomto období nešlo o vlastní Machovcovy originální závěry, ale spíše o kompilační výtah toho k čemu člověk dospěl při hledání smyslu lidského života od antiky až po současnost.

Naděje a konverze – léta 1965–1989

Na rozdíl od předešlého období let 1957–1964 je problematika smyslu lidského života pojímána odlišně. Také metodologický přístup je poněkud jiný. V prvním období je tento fenomén zpracován zcela pod vlivem marxistické filosofie se zřejmým odmítáním všeho náboženského. Hledání smyslu lidského života je tu zpracováno historickou metodou začínající u vzniku křesťanství, přes antickou filosofii, epikureismus, stoicismus a kynismus, k středověkému sektářskému pojetí. Poté k osvícenství až ke krizi devatenáctého a počátku dvacátého století. Konečným výsledkem je tu nakonec „socialistické řešení“, které má vyústit v harmonickou komunistickou společnost.

Ve druhé etapě Machovcova hledání smyslu lidského života je tato historická metoda téměř opuštěna. Jsou uvedeny jen nejdůležitější okolnosti historického vývoje této

² Více o této příhodě Šlégl (2010: kapitola „Marxistické řešení“).

³ Machovcovi v tomto období vychází jeho nejrozsáhlejší práce (Machovec, Machovcová 1960) a kontroverzní článek (Machovec 1962: 812–824). V tomto smyslu jde také o Machovcovu polemiku s Robertem Kalivodou na stránkách *Filosofického časopisu* (Kalivoda 1963: 228–263). Kromě těchto polemik je Machovec kriticky hodnocen také Ladislavem Tondlem (1958: 386–392).

problematiky. Největší důraz je kladen na problémy, jako je „Vesmír“, „Práce“, „Systém“, „Humanismus“, „Dějiny“ a především na „Dialog“. Tento okruh problémů se v Machovcově zpracování tématu objevuje zcela nově. K posunu dochází také v metodologickém zpracování, kdy je předešlé, zcela marxistické pojetí vystřídáno marxisticko-existencialistickým přístupem. Přesněji řečeno, když Machovec hovoří o marxismu, má jakousi „lidskou tvář“. To, co se nově objevuje, je existencialistická interpretace ovlivněná především dílem Karla Jaspersa a Jean-Paula Sartra. Proto je nutné počítat s Milanem Machovcem především jako s existencialistickým filosofem dialogu. To je okolnost, která byla doposud v odborné literatuře zcela opomíjena. Jak se Machovec vypořádal s marxismem, vysvětluje následovně:

„Jako vzor jsem měl také postavu T. G. Masaryka. Marxismus jsem bral jako druh universalismu, ale nikdy jsem se nestal dogmatickým marxistou, ani ekonomicky ani filosoficky.“ (Machovec 2000b: 177) Přesto ze studia jeho práce týkající se smyslu lidského života vyplývá Machovcův příklon k filosofii existence. Problémy, o kterých hovoří, jako je např. „Systém“, „Vesmír“ nebo „Dialog“, jsou samy o sobě existenciálními problémy. Správně v této souvislosti upozorňuje na zdánlivou jistotu dnešního člověka, který si vnějškově „žije spokojeně“ a nepřipouští si podobné potíže. Kdyby lidstvo mělo jistotu optimismu: „Uspalo by to jeho pozornost úplně. Byl by to počátek jistoty konce. Právě proto, že lidstvo nemá jistotu, že má jen příležitost „lepšího života“, příležitost „nalezení člověka“, že musí o svou naději v horečných bolestech zápasit, právě proto, že máme jen naději, máme naději...“ (Machovec 1965: 252) Je ale nutné zdůraznit, že sám Machovec téměř nikde ve svém díle existencialisty přímo necituje ani o existencialistech nehovoří. Přesto tu je silný vliv především Karla Jaspersa a jeho šifer transcendence, které se člověku otevrou buď v mezních situacích, nebo v komunikaci (dialogu).⁴

I přes vcelku pozitivní hodnocení tohoto období je třeba upozornit na přílišné zjednodušování a popularizaci některých problémů. Machovec občas dělá příliš rychlé soudy bez poctivé filosofické reflexe nebo bez hlubšího studia dané problematiky. V některých případech jsou jeho závěry až příliš líbivé a poplatné době. Toho si všímá i dobový tisk, který o Machovcově pojetí smyslu lidského života píše: „Machovce tak trochu potkal úděl těch, kdo vstupují na území málo prochozená. Jeho rozbor se vyznačuje šíří závěrů na úkor intenzity.“ (Tomášek 1965: 4) Navíc bylo Machovcovi vytýkáno, že pozapomněl na fakt, že komunistická strana je stále živým útvarem. Ladislav Tomášek to dále komentuje: „Zdá se, že v jeho výkladu je poněkud zamlžena ta základní skutečnost, že KSČ je živým útvarem, který stojí nejvýše v hierarchii institucionálních systémů.“ (Tomášek 1965: 4)

Přesto byl Machovec ve své době jeden z mála, který svým dílem i veřejným působením oslovil velkou řadu lidí, kteří ho poté byli ochotni následovat. Téma hledání smyslu lidského života dokázalo lidi zaujmout a ve složitém historickém období jim pomáhalo najít cestu.

Kromě kritiky Machovcova hlavního tématu smyslu lidského života se v tomto období setkává také s neporozuměním jeho pojetí témat, jako byl Ježíš, svatý Augustin, Josef Dobrovský nebo T. G. Masaryk. V tomto smyslu je nutné upozornit na to, že Machovcovi nešlo o to napsat vyčerpávající monografie o těchto osobnostech, ale především o to, co mohou tyto velké intelektuální postavy dějin říci člověku dnes. Většina Machovcových

⁴ K tomu především Jaspers (1957, 1994, 2000, 2003, 2008) a Sartre (2004, 2006).

kritiků vytýkala těmto pracím mělkost v uchopení tématu, přílišnou popularizaci a zjednodušující přístup. Machovcovi však šlo o něco jiného, a to o to, co nám dnes mohou říci ponaučení *Nového zákona* nebo humanistické závěry Masarykova myšlení. Jak mohou tyto myšlenky ukázat současnému člověku cestu k hledání jeho vlastního životního smyslu. V tomto významu nejde tedy o konkrétní „návod“, ale o oslovení co nejširšího okruhu lidí, kteří jsou ochotní hlouběji a v širších souvislostech uvažovat sami o sobě – a hlavně, kteří jsou ochotní nést zodpovědnost sami za sebe, ale i za ostatní.

Jinak řečeno, Machovec přímo neříká, co je smyslem lidského života, ale díky okruhům problémů jako je „Vesmír“, „Práce“, „Systém“, „Humanismus“, „Dějiny“ a především „Dialog“ klade otázky, které mají hledajícímu jedinci ukázat orientaci správného směřování. V tomto smyslu jsou pro Machovce určující dva myšlenkové směry, marxismus a filosofie existence. Oproti předešlému období tak již nejde o zjednodušující kompilaci, ale o vlastní originální závěry.

Mistr dialogu – léta 1989–2003

Třetí období vymezené lety 1989–2003 je oproti předešlým etapám charakteristické především prohloubením a přizpůsobením problematiky hledání smyslu lidského života společenským, historickým, ekonomickým a mocenským okolnostem dané doby, ale také osobnímu vývoji Milana Machovce. Objevují se nová témata jako je „Fetiš“ a „Žena“. Naopak témata, jako je „Humanismus“, „Vesmír“, „Bůh“ a především „Dialog“ jsou přepracována tak, aby zohledňovala aktuální společenskou situaci.

Celkově lze říci, že je možné vysledovat opět významné názorové posuny ve vnímání této problematiky. Například u nového tématu „Fetiš“, chápaného jako interpretace slavné knihy Ericha Fromma *Mít, nebo být*, Machovec upozorňuje na to, že současný člověk vkládá smysl do hmotných věcí, tedy „Mít“ a zcela opomíjí to, co má skutečně lidskou hodnotu. Lidé se tak „zamilovávají“ do věcí, titulů, úspěchu či do konzumu, které jsou pomíjivé a na vzájemné porozumění, lásku a budoucí generace zcela zapomínají.

To souvisí s dalším tématem, které je charakteristické pro třetí období – ekologii. Již v šedesátých letech Machovec na toto téma upozorňoval. Jeho názory ale většinou nebral nikdo na vědomí. V současné době se v důsledku stále se zhoršujícího životního prostředí začínají objevovat lidé, kteří Machovcovo poselství začínají brát vážně. Zde je na místě otázka: „Zda není již pozdě?“ Současný člověk tak myslí většinou jen sám na sebe a vůbec ho nezajímá, co z přírody a životního prostředí zůstane pro následující generace. V tomto smyslu hovoří také o nebezpečích epidemických či dokonce pandemických. Ty podle Machovce souvisí především s problémem mravním, jehož rozklad se projevuje například v narkomanii nebo ve stále se zvyšujícím počtu sebevražd. Člověk tak nedokáže žít s přírodou, ale ani sám se sebou.

Další naléhavou otázkou, kterou je třeba řešit, aby lidstvo jako takové mělo vůbec šanci přežít, je fenomén „ženství“. Především koncem svého života věnoval Machovec této problematice zvýšenou pozornost. Zcela správně upozorňoval na odlišnost v ženském vnímání (jde o vyšší citlivost a citovost), která většině mužů chybí, ale která je zároveň nutná pro řešení současné mravní krize. Staví se tak na stranu žen a důrazně kritizuje současnou společnost postavenou většinou jen na mužském principu. Sám sebe prohlašuje za

racionálního feministu, ale zároveň odmítá feminismus fanatický. Na mužích odmítá jejich samolibý egoismus a myšlení zaměřené na „techné“, které podle Machovce samo nestačí k mravnímu napravení člověka.

Na ženách obdivuje jejich intuitivnost a geneticky danou mateřskou citovost a citlivost, která podle Machovce chybí současnému člověku. Od žen se jí můžeme naučit, nebo můžeme ženy nechat spravovat tuto společnost. Ženská otázka je tak dalším novým tématem tohoto období, které v předchozí tvorbě zaměřené na hledání smyslu lidského života chybí. Ženská otázka společně s novým porozuměním dialogu jako planetárnímu dialogu, tak jasně ukazují výrazný posun v celkovém chápání smyslu lidského života.

Všechny tyto fenomény spojuje pojem „dialog“, bez kterého se jakýkoli pokus o nápravu tohoto světa nezdaří. Jak bylo výše uvedeno, nejde jen o dialog mezi dvěma jedinci, ale také o dialog „já–já“, „já a myslitelé minulosti“, „já–smrt“ nebo o tzv. „planetární dialog“ ve smyslu: „Dnes už je snad všem státníkům jasné, že je potřeba něčeho, jako je dialog. Důležité je, aby lidi spolu mluvili a neházeli si bomby na hlavu.“ (Machovec 2002: 2)

Objev planetárního dialogu je tak jedním z nejdůležitějších a nových přínosů tohoto období. Právě v současné době jsou podobné myšlenky a varování zcela aktuální. Nově se u Machovce objevuje také jakési „desatero“, ve kterém hovoří o naléhavých problémech současného člověka. Na tento okruh problémů poté navazuje problematika samozřejmostí,⁵ která ukazuje to, jak současný člověk bezmezně důvěřuje technice i vědě bez vlastního aktivního zhodnocení reality. To, co především chybí v tomto přístupu, je dostatečná mravní i vzdělanostní úroveň jedince. Machovcovi šlo tak o to ukázat cestu ke zlepšení této situace, která povede ke kultivovanému zmoudření člověka. Tím nejdůležitějším vzkazem, který zároveň charakterizuje toto poslední období a spojuje navzájem výše uvedená témata, je Machovcovo: „Snažte se být aktivní, dělat to, co milujete, a milovat to, co děláte. Toť vše.“ (Machovec 2002: 2)

V závěrečném období jeho tvorby, tak můžeme vidět vyzrálou lidskou moudrost, jejíž vývoj jsme měli možnost sledovat prostřednictvím hlavního tématu Machovcova života – „smyslu lidské existence“. Zároveň je třeba dodat, že se Machovec nepouští do příliš hlubokých filosofických reflexí. To, co píše, je určeno především široké odborné, ale především laické veřejnosti. Některá témata až příliš líbivě zjednodušuje nebo záměrně vynechává. Výstižně to popsal jeho přítel Milan Balabán, který při vzpomínce na Milana Machovce uvádí:

„Někdy se profesor (Milan Machovec – pozn. aut.) uchýlil ke klavíru a řekl: ‚Víte, on ten Heidegger není nesnadný, jen se dostat přes bariéru zatušilých slov, ale raději se budeme věnovat Masarykovi, ten je, jak to říká jeden z vás tady na zemi sedících, výživnější.‘“ (Balabán 2003: 153) Zdá se tak, že se záměrně vyhýbal nebo příliš zjednodušoval témata, kterým nerozuměl, což můžeme vidět v některých jeho závěrech. Přesto zůstává jeho důraz na planetární dialog a vůbec na dialog jako takový, a s ním spojené hledání smyslu lidského života, zásadním přínosem pro českou, ale také pro evropskou filosofii. Jak bylo řečeno výše, Machovcovi šlo o současného člověka a o jeho moudrou orientaci ve světě. Nikoli o hlubokou

⁵ O Machovcově „desateru“ a samozřejmostech současného člověka je pojednáno především v závěru knihy (Machovec 2004).

znalost filosofických systémů. Sám také věděl, že k oslovení velkého množství lidí není vhodná abstraktní teorie, ale problémy skutečného života.

Machovec v tomto smyslu píše: „Nyní je naší povinností vést planetární dialog. Úkoly nové ekonomie, ekologie a politiky obyvatelstva musí člověk řešit jen v planetárních rozměrech. Proto se musí dialog stát dialogem globálním. Musíme trpělivě pracovat proti špatné informovanosti ve vlastních řadách nejen v ekologických a ekonomických záležitostech, ale musíme také začít s filosofickým a teologickým dialogem s Indií, Čínou nebo Japonskem. Buď se to našim žákům v příštích letech podaří, nebo nebude žádné 22. století.“ (Machovec 2000a: 51n)

Závěr

Milan Machovec přistupoval k otázce a hledání smyslu lidského života velice originálně a inspirativně. Je patrné, že jednotlivá období: a) Marxistické řešení (1946–1964), b) Naděje a konverze (1965–1989) a c) Mistr dialogu (1989–2003) se v pojetí otázky po smyslu lidského života lišila. Tyto rozdíly byly dány především historickou, politickou a společenskou situací doby. Také intelektuální zrání a životní zkušenosti se do chápání tohoto fenoménu podstatně promítly.

V první části („Marxistické řešení“) byl patrný Machovcův silně marxistický přístup, kterým se snažil nahlížet na otázku po smyslu lidského života. Vzhledem ke společenským okolnostem a možností je toto zpracování tématu zcela poplatné době, ve které vzniklo. Jde spíše o epigonské uchopení problému s malým podílem vlastní originality. Po interpretaci důležitých myšlenkových období v dějinách filosofie dochází k závěru, že jedinou možnou odpovědí na tuto složitou otázku je marxistické řešení, jehož základem je sociálně nediferencovaná společnost, postavená na rovnosti všech bez důrazu na lidskou individualitu a jedinečnost.

Druhá část („Naděje a konverze“) se podstatným způsobem liší od prvního zpracování. Myšlenky socialismu ustupují do pozadí a objevuje se existenciální interpretace smyslu lidského života, v jejímž pozadí stojí marxistické myšlenky. V této etapě je opět vidět silný vliv společenských změn, ale také nových možností, které Machovec měl. Například cestování, jehož účelem většinou byly přednášky (a styky s filozofy a teology jiných zemí) o pojetí jeho klíčové problematiky. Tato doba je také podstatná tím, že se mění Machovcovo společenské postavení z úspěšného vysokoškolského pedagoga v člověka, který má existenční problémy. Všechny tyto okolnosti jsou v pojetí smyslu lidského života patrné.

A konečně v poslední etapě („Mistr dialogu“) dochází k dalším důležitým posunům v chápání tohoto fenoménu. Po roce 1989 se Machovec opět vrací do veřejného života. Přednáší, vydává a publikuje témata, o kterých musel dlouhou dobu mlčet. Jedním z nich je také téma smyslu lidského života, které je opět doplněno (např. o ženskou otázku, fetiš nebo o ekologické snahy) a rozvedeno v souřadnicích doby a Machovcova života.

Důležitými osobnostmi, které ovlivnily jeho pojetí této otázky, byli Erich Fromm a Konrad Lorenz. V tomto období tak vrcholí Machovcovy snahy o uchopení problematiky smyslu lidského života, která je v celém jeho díle nejdůležitější. Můžeme v ní spatřovat

existenciálně-marxistickou interpretaci tohoto fenoménu s důrazem na lidskou humanitu. To je vrchol celého Machovcova díla.

Jinak řečeno, od poplatného socialistického řešení problematiky smyslu lidského života přechází Machovec k existenciálně-marxistické interpretaci, která v poslední etapě vrcholí hlubokým porozuměním otázce člověka, s důrazem na lidskou humanitu. V tomto smyslu je důležité upozornit na existenciální přístup, který je určující především ve druhé polovině Machovcova života.

Pokud si položíme otázku: „Co je podle Milana Machovce smyslem lidského života?“ nedostaneme konkrétní odpověď. Je to pochopitelné, protože jde o velice složitou problematiku. A navíc, podobnou otázkou se zabývají myslitelé celého světa již téměř čtyři tisíce let a doposud se nepodařilo odpověď najít. Machovec k tomuto problému přistupuje jinak. Nedává odpovědi, ale naopak klade otázky a nároky na člověka. Témata, která s hledáním smyslu lidského života souvisejí, jsou tak Machovcem jasně vymezena: humanismus, žena, ekologie, vesmír, práce, bůh, fetiš, osobnost, systém, dějiny, budoucnost a především dialog. Tyto okruhy problémů je třeba chápat celostně a ne izolovaně. V tomto smyslu je tak Machovec myslitelem celku, který klade otázky a okruhy problémů.

Ty pak ukazují člověku cesty při hledání smyslu lidského života. Každý si z nich podle svých osobních souřadnic vybere to podstatné. Jak Machovec správně říká, filosofie je moudrá orientace člověka ve světě. Aby se jedinec ve světě neztratil a dokázal tímto labyrintem života projít se vzpřímenou hlavou a našel „ráj svého srdce“, tedy sám sebe, je třeba se zamýšlet nad problémy, které se člověka bytostně týkají. A právě o těchto problémech Machovec hovoří a snaží se hledat odpovědi na nelehké otázky člověka. Smyslem je tak právě ono hledání a bloudění spojené s trpělivou lidskou prací, úsilím a životními zápasů. Směr této cesty se snaží Machovec každému pozornému čtenáři svých knih ukázat.

Přestože není Machovec některými současnými mysliteli považován za filosofa či za tvůrce nového originálního filosofického systému, je nutné zohlednit jeho vliv na několik generací studentů druhé poloviny dvacátého století. Machovec vlastní filosofický systém nevytvořil, ani o to neusiloval, ale svými mimořádnými znalostmi, řečnickým uměním, lidskou moudrostí, ale i svou výjimečnou osobností inspiroval tisíce studentů k hlubšímu zamyšlení nad světem, člověkem i nad sebou samými. V tom je jeho vliv zcela nezastupitelný a nezpochybnitelný. České, ale i evropské filosofii v tomto smyslu prokázal nedocenitelnou službu.

To, co je ale pro Machovce určující, je vlastní přežití člověka na této planetě. Jinak řečeno, pokud bude existovat člověk jako druh, bude tu stále někdo, kdo se po smyslu svého bytí bude ptát. Pokud člověk vyhyne a Země se stane neobyvatelnou, nebude tu již nikdo, kdo se po smyslu lidského života bude tázat. Jedním ze způsobů takové záchrany je celoplanetární dialog lidí různých vyznání, vzdělání, barvy pleti nebo smýšlení. Právě při dialogu začíná mezilidské porozumění, člověk se člověku otevře a začíná spolu-pobývat tento „přirozený“ svět. Právě v něm se uskutečňuje pravý dialog a právě v něm hledá Machovec smysl lidského života.

(Pozn. ed.: prof. Milan Machovec by se 23. srpna 2010 dožil 85 let.)

SEZNAM LITERATURY

BALABÁN, Milan. Křesťansko-marxistický dialog v Praze. In: DOUGLAS, Bruce (ed.). *Reflections on Protest*. Richmond: John Knox, 1967.

BALABÁN, Milan. Vzpomínka na Milana Machovce. *Reflexe*, 2003, č. 24, s. 153. ISSN 0862-6901.

BORNEMAN, Ernest. *Das Patriarchat*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1975. ISBN 3-10-004701-1.

CHARDIN, Pierre Teilhard de. *Místo člověka v přírodě*. Praha: Svoboda, 1993. ISBN 80-205-0309-9.

FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti*. Praha: EarthSave, 2009. ISBN 978-80-86916-10-1

FROMM, Erich. *Mít, nebo být?* Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0469-3.

HEJDÁNEK, Ladislav. Dvojitý filosofický odchod: Milan Machovec a Karel Kosík. *Reflexe*, 2003, č. 24, s. 145–152. ISSN 0862-6901.

HEJDÁNEK, Ladislav. O smysl života. *Křesťanská revue*, 1958, roč. 25, s. 60–61. ISSN 0023-4613.

HOGENOVÁ, Anna. *K filosofii výkonu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-35-X.

JASPERS, Karel. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1646-1.

JASPERS, Karel. *Filosofická víra*. Praha: ISE, 1994. ISBN 80-85241-77-3.

JASPERS, Karl. *Man in the Modern Age*. Garden City: Anchor Books, 1957.

JASPERS, Karel. *Rozum a existencia*. Bratislava: Kaligram, 2003. ISBN 80-7149-553-0.

JASPERS, Karel. *Šifry transcendence*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-335-3.

KALIVODA, Robert. K Machovcovu „zápasu o náročnější metodologický přístup k středověké myšlenkové látce“. *Filosofický časopis*, 1963, č. 2, s. 228–263. ISSN 0015-1831.

LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Praha: Vyšehrad, 1970.

LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. Praha: Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-190-5.

MÁCHA, Karel. *Glaube und Vernunft IV/2*. Brünn: Mährische Landesbibliothek, 1998. ISBN 80-7051-111-7.

MACHOVEC, Milan. Der Sinn des menschlichen Lebens. In: STÖHR, Martin (ed.). *Disputation zwischen Christen und Marxisten*. München: Kaiser Verlag, 1966.

MACHOVEC, Milan. *Die Frage nach Gott als Frage nach dem Menschen*. Innsbruck: Tyrolia, 2000a. ISBN 3-7022-2248-0.

MACHOVEC, Milan. Diskuse o metodologických otázkách zpracování středověké myšlenkové látky. *Filosofický časopis*, 1962, roč. 10, s. 812–824. ISSN 0015-1831.

MACHOVEC, Milan. „Fenomén X“ u Ericha Fromma. *Tvar*, 1995, 16, s. 21–32.

MACHOVEC, Milan. *Filosofie tváří v tvář zániku*. Brno: Zvláštní vydání, 1998. ISBN 80-85436-61-2.

MACHOVEC, Milan. Jak jsme o slávu přišli. *Respekt*, 2000, 33, s. 8. ISSN 0862-6545.

MACHOVEC, Milan. Je čas svět humanizovat, ne stále zvyšovat tempo. / Zaps. Pavel Tachecí. *Zejména. Humanistické vysokoškolské noviny*, 2002, č. 1, s. 2.

MACHOVEC, Milan. *Ježíš pro moderního člověka*. Praha: Orbis, 1990. ISBN 80-235-0086-4.

MACHOVEC, Milan. J. L. Hromádka pohledem zvenčí. *Křesťanská revue*, 1991, roč. 58, s. 138–144. ISSN 0023-4613.

MACHOVEC, Milan. *O smyslu lidského života*. Praha: Orbis, 1957.

MACHOVEC, Milan. *Smysl lidského života*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965.

MACHOVEC, Milan. *Smysl lidské existence*. Praha: Akropolis, 2004. ISBN 80-7304-046-8.

MACHOVEC, Milan. S profesorem Milanem Machovcem. (Jak tomu bylo s vaším křesťanstvím a marxismem?) / Zaps. Olga Nytrová a Milan Balabán. *Křesťanská revue*, 2000b, roč. 67, s. 175–177. ISSN 0023-4613.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk*. Praha: Svobodné slovo, 1968.

MACHOVEC, Milan, MACHOVCOVÁ, Markéta. *Utopie blouznivců a sektářů*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960.

MARX, Karel, ENGELS, Bedřich. *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844*. Praha: Svoboda, 1978.

MASARYK, Tomáš G. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Jan Laichter, 1904.

PETŘÍČEK, Miroslav. Filozofové na hraně doby. *Týden*, 2003, č. 10, s. 76–77.
ISSN 1210-9940.

SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota*. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-097-1.

SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004.
ISBN 80-7021-661-1.

ŠLÉGL, Jiří. *Problematika smyslu lidského života v díle Milana Machovce*. Praha: disertační práce UK PedF, 2010.

TOMÁŠEK, Ladislav. Zajímavá a podnětná knížka. *Rudé právo*, 11. 9. 1965, s. 4.

TONDL, Ladislav. Několik úvah nad prací Milana Machovce O smyslu lidského života. *Filosofický časopis*, 1958, roč. 6, s. 386–392. ISSN 0015-1831.

(*PhDr. Jiří Šlégl, Ph.D.* vystudoval dějepis a pedagogiku na UK PedF. V současné době vyučuje na soukromé střední škole v Roudnici nad Labem. V roce 2010 ukončil doktorandské studium filosofie na UK PedF v Praze.)